

כל התשובות וכונות!

עדכון אחרון - 02/11/04 06:52

דיסקים קלאסיים

עם מלים ובלעדיהן

מאת חגי חיטרון

"פאול בן-חיים - מנגינות"

21 יצירות קצרות מחזיק דיסק מיצירותיו של פאול בן-חיים שיצא לא מזמן בהפקת חברת "אריון" הצרפתית. מבצעת: הזמרת הישראלית ורדה קוטלר. 20 מהיצירות הן שירים (לידר) לקול ופסנתר, אחדות מהן ראויות להיקרא אבני-בניין של השיר האמנותי העברי. לצדן מככבת יצירה אחת לצ'לו סולו. לדיסק נלווית חוברת בלועזית, ובארץ גם חוברת בעברית, מאת הפרופ' יהואש הירשברג, שכתב לפני יותר מ-20 שנה ספר על המלחין.

הדיסק יספק שעות של הנאה למאזינים לו, בזכות המוסיקה

הנפלאה וקול הסופרן הרך במיוחד של קוטלר. מקצת השירים חוברו כאשר בן-חיים (אשר נולד ב-1897) עוד היה במינכן ונקרא פרנקנבורגר - שירים אלה הם המשך מובהק למורשת הליד הגרמני של המאה ה-19. האחרים, שנכתבו בתל אביב (למלים משיר השירים, מעטם של יהודה הלוי, ביאליק, רחל ומרים ילן-שטקליס), מביעים גם את קרקע גידולו וגם את התערותו בארץ החדשה. שלושה שירים הם ווקאליזות, כלומר זמרה של תנועה בלבד, בלי מלים ובלי עיצורים. הירשברג כותב על שלוש הווקאליזות הנהדרות האלה כי הן מייצגות את "ניסיונו הרדיקלי ביותר של בן-חיים להגיע אל עולם המזרח".

רוב השירים שהקליטה קוטלר לא פורסמו מעולם בהקלטה מסחרית (אף כי אחדים מהם הוקלטו במשך השנים לרדיו מפי זמרות אחרות, שודרו ונשמעו בקונצרטים פומביים). לדיסק החדש יש איפוא גם חשיבות היסטורית. את השיר "עקרה" למלים של רחל, הירשברג מאפיין כאחד המרשימים ביותר בספרות הליד בכלל. "בכל פעם שאני מאזין לו עיני מתקשרות בדמעות", הוא אומר. לשמונת השירים הגרמניים שכונסו בדיסק (למלים מאת הופמנסטאל, מורגנשטרן ובתגה), זו הקלטה ראשונה מאז ומעולם.

ים, קומפוזיציה ותלמידים

"החריצות והרוטינה של בן-חיים מזכירות את היידן", אומר הירשברג, שנפגש פעמים רבות עם המלחין בשנותיו האחרונות. "סדר עיסוקיו היה קבוע: הוא היה משכים בשש בבוקר, בקיץ ובחורף, הולך ברגל אל הים, מביתו ליד רחוב פינסקר, טובל, נוגס תירס חם וחוזר הביתה לכתוב. בשעות אחר הצהריים היה מלמד. "הוא לא היה אדם ורבאלי במיוחד", מתאר אותו הירשברג. "את מה שהיה לו להגיד אמר במוסיקה".

פאול פרנקבורגר גדל במשפחה מבוססת ומכובדת. כשהיה ילד רך בחנו את שמיעתו, ומאחר שלא הצליח לחזור על טון שנוגן בפסנתר, נפסק ש"אין לו שמיעה". אבל חינוכו המוסיקלי נמשך, וכשהיה בן עשר גילה המנצח פליקס מוטל כי הילד ניחן בשמיעה אבסולוטית. הוא למד כינור, ניגן גם בוויולה, אך עבר מתוך בחירה לפסנתר. בהמשך הקריירה שלו בגרמניה פעל כמלווה זמרים וכמנצח בבית האופרה באוגסבורג. במלחמת העולם הראשונה שירת בחזית הצרפתית, כמעט נהרג בהתקפת גזים, ובסיומה נדד מאות קילומטרים ברגל עד עירו מינכן.

במארס 1933, יומיים אחרי שריפת הרייכסטאג, בוצע בעיר כמניץ בסקסוניה קונצ'רטו שלו והעיתונות הנאצית תקפה: "לא מתאים לבצע מוסיקה של קומפוזיטור יהודי בעת התעלות לעם הגרמני", נכתב. באוקטובר אותה שנה עלה פרנקבורגר לישראל.

שלוש שנותיו הראשונות בארץ לא היו זוהרות. הוא סבל גם מהתמורה במעמדו כמוסיקאי וגם מבעיות פרנסה. רק ב-1937 חזר לחבר מוסיקה. הוא הקפיד ללמוד עברית על בוריה בעזרת מורה וסיגל את השפה ברמה טובה. אשתו, שהיתה רקדנית באוסטריה, נהייתה בארץ "אשת המלחין", ועד סוף ימיה דיברה גרמנית בלבד.

בן-חיים גר בתל אביב, אך לימד באקדמיה בירושלים. לדברי הירשברג, שרר נתק מוחלט בינו ובין שני המוסיקאים התל-אביבים הבולטים האחרים - אלכסנדר אוריה בוסקוביץ' ועדן פרטוש. זו היתה אז ארץ קטנה, מסביר הירשברג, ובזירה המצומצמת פעלו דמויות בעלות אגו אמנותי ואישי לא קטן.

לבד מתפוקתו היצירתית הגדולה - בין השאר התוודע לאוצרות הפולקלור המזרחי בעזרת הזמרת ברכה צפירה ועסק בעיבודם - העמיד בן-חיים תלמידים הרבה, שהיו למלחינים נחשבים, ובהם צבי אבני, בן-ציון אורגד, נעם שריף, עמי מעייני ושלומית רן. גם מקס ברוד למד אצלו וגם נעמי שמר. כדרכו של מורם, איש מתלמידיו לא התיישר עם ציוויי הזרם האוונגרדי.

כמו כל המלחינים הישראלים יוצאי גרמניה, בן-חיים לא חחרים את ארץ מוצאו לאחר מיגור הנאציזם, והרפובליקה הפדרלית השפיעה עליו כיבודים והזמנות. ב-1972, כשביקר בעיר מינכן בגיל 75, הלך המלחין ברחוב שהכיר מנעוריו ומכונות פגעה בו. מאז היה נכה למחצה, אך המשיך לעבוד. ב-1984 מת.

בדיסק יש לידר שבן-חיים חיבר בהיותו בן 18, והם גרמניים לחלוטין. השיר "קדם אביב" למשל, למלים של הוגו פון הופמנסטאל, שובה אozן מיד. כמוהו "ליל קיץ" למלים של כריסטיאן מורגנשטרן. הלידר הארצישראליים משקפים בדרך כלל את חתירתו של היוצר לסינתזה בין אירופה למזרח. בדיסק כלולים בין השאר "אני חבצלת השרון", "התרגעות" (שהוא עיבוד של שיר לדינו), "עקרה" הנפלא, שהוזכר קודם, "הכניסיני" ו"את בין עצי עדן" (יהודה הלוי). רגעים של שעשוע והרפיית מתח מספקים "שיר ערש לבובה", "גשם", "השעון עייף" ו"רוח רוח", לשירי הילדים של ילן-שטקליס.

"פאול בן-חיים - מנגינות". שרה: ורדה קוטלר, ג'ף כהן בפסנתר, ו"מוסיקה לצ'לו" בביצוע פיליפ בארי. הקלטה: "אריון פאריס"; "מק"ט: 68643; הפצה בישראל: הליקון

לתשלום חשבון החשמל

חברת החשמל

HAMMERSITE.COM
ציונה תג'ר

"טבע דומם עם ירקות"
שמן על בד, 38x46 ס"מ
מחיר התחלתי: \$4,000

ע כ ש י ן ב מ כ י ר ה

חזור ↕ הדפס 🖨️ שלח כתבה ✉️ חזור לדף הבית 🏠

להזמנת מנוי לעיתון הארץ
לחץ כאן